

ברית יצחק - בחירה אלוקית

שעת מבחן

חיי האדם מלווים בשעות מבחן רבות. הן משמעותיות לקידום האדם ולעלייתו משלב נמוך לשלב גבוה יותר. יש מבחנים הנערכים בידי בן אנוש ויש הנערכים בידי האלוקים.

ההבדל ביניהם הוא, שהבחון האנושי נצרך לעריכת מבחן כדי לדעת את יכולותיו ואת דרגתו של הנבחן. לא כן המבחן האלוקי. הקב"ה מכיר לעומק את כוחותיו ויכולותיו של כל נברא. המבחן שה' עורך נעשה, כדי לתת לנבחן הזדמנות להוכיח את יכולותיו ולהוציאם מן הכוח אל הפועל. הצלחה כזאת תרומם אותו גם בעיני עצמו וגם בעיני הסובבים אותו. בעיקר, היא תאפשר לו קבלת תפקיד חדש וגבוה יותר. לפעמים חסר לאדם את האומץ והכוח ללכת קדימה ואז הוא אינו עומד בניסיון. אי עמידה בניסיון היא ביטוי של חולשה. במקרה כזה הוא לא יוכל לקבל תפקיד גבוה ומורכב יותר.

כפי שבשעת מבחן אנושי, הנבחן נשאר לבדו, כך בשעת מבחן אלוקי, ה' מסתתר ומשאיר את האדם לבדו. ההתמודדות העצמאית, מקנה בגרות ואחריות. דומה הדבר לילד הלומד לשחות. עד שהמדריך לא יסתיר וישאיר את הילד לבדו במים, הילד לא ילמד להסתדר בכוחות עצמו.

כשה' בוחן את האדם, הוא מסתיר את שם הוויה בתוך שם אלוקים. משמעות הדבר כפי שנראה בהמשך, שה' מסתיר את השגחתו הפרטית בתוך חוקי הטבע הקיימים.

ניסיון העקדה

”וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַהֲאֵלֹהִים נִסְּהוּ אֶת אַבְרָהָם.”
(בראשית כב, א)

הפסוק הזה פותח את פרשת ניסיון העל, הקשה מכל מה שנתנסה בו אברהם אבינו והוא עקדת יצחק. אברהם עמד בהצלחה בניסיון, בכל שלביו המכריעים.

”וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יְדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכָלֶת לְשַׁחֵט אֶת בְּנוֹ.” (בראשית כב, י)

בכל פרשת העקדה, מסתתר שם הוויה ומופיע שם אלוקים בלבד, דבר המעיד על השארת אברהם לבדו בתוך חוקי הטבע, בלי הכוונה אלוקית צמודה. הדבר בולט במיוחד על רקע הפסוק הקודם לפרשה והפסוק שאחריה, שבהם בולט שם הוויה.

הפסוק הקודם לניסיון הוא זה.

”וַיִּקְרָא שְׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם.” (בראשית כא, לג)

מיד אחר הניסיון, מופיע הפסוק הבא:

”וַיִּקְרָא אֱלֹהֵי מִלְאָךְ ה' מִן הַשָּׁמַיִם.” (בראשית כב, יא)

כלומר, לפני הניסיון ואחריו, מופיע שם הוויה. בתוך מהלך הניסיון נעלם שם ה', ומופיע שם אלוקים בלבד.

התובנה הזאת מתעצמת על רקע שאלתו של יצחק ותשובתו של אביו אברהם:

”וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הַנְּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהַעֲצִים וְאִיִּה הַשֶּׁה לְעֹלָה. וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־לְהִים יְרָאָה לֹו הַשֶּׁה.” (שם, פסוק ח)

כלומר, אלוקים יבחר את הקרבן. זה היה באמצע הניסיון. כאשר הניסיון הסתיים, קורא אברהם אבינו למקום ההוא בשם:

”וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שְׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יְרָאָה.” (שם, פסוק יד)

כלומר, ה' יבחר את המקום.

באמצע הניסיון – **אלוקים** יבחר, ואחרי הניסיון – ה' יבחר.

כשהתורה מתייחסת לחוקי הטבע היא משתמשת בשם אלוקים. משום כך, **אלוקים יבחר** פירושו, שה' יכוון את אברהם להכיר באופן טבעי שיש כאן שה מתאים.

לעומת זאת, כשהתורה מתייחסת לחוקי ההשגחה, היא משתמשת בשם הוויה. משום כך, ה' **יבחר** פירושו, אברהם התפלל שבעתיד ה' יודיע בנבואה ישירה, מהו המקום הנבחר להשראת שכינתו. אברהם התפלל על זאת, מפני שהוא עצמו חווה ניסיון, שבו ה' לא הודיע לו בצורה מפורשת, היכן הוא המקום.

"על אחד ההרים אשר אומר אליך". לא נאמרה כאן שום נבואה שתדריך את אברהם היכן ההר ההוא. אברהם היה צריך לעמוד לבדו במבחן זיהוי ההר בדרך טבעית, מתוך הכוונה אלוקית נסתרת.

"ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחק". (שם, פסוק, ד)

נחدد זאת באמצעות השוואה למשיחת דוד למלך על ישראל. ה' שולח את שמואל הנביא אל ישי בית הלחמי, ושם הוא מודיע לשמואל מפורשות על בחירתו של דוד. אמנם גם שמואל עבר מבחן, אולם לא ברמת מבחנו של אברהם.

"וקראת לישי בזבח ואנכי אודיעך את אשר תעשה ומשחת לי את אשר אמר אליך". (שמואל-א, טז, ג)

ברגע המכריע, מתגלה ה' לשמואל ומודיע לו מפורשות מי הוא בחירו.

"וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב ראי ויאמר ה' קום משחהו כי זה הוא". (שם, פסוק יב)

ניסיון עץ הדעת

נמשיך ונתבונן במבחן הראשון שנערך לאדם עלי אדמות – ניסיון הנחש הקדמוני. גם כאן אנו רואים, כי למן הרגע שאדם וחוה נכנסו לתהליך הניסיון והפיתוי, שם הוויה נעלם ונשאר רק שם אלוקים. שם הוויה חזר והופיע רק אחר סיום הניסיון, אלא שכאן הניסיון הסתיים בכישלון.

לאורך כל הפרק שקדם להופעת הנחש, שם אלוקים צמוד לשם הוויה, עד שמגיעים לפרשת הנחש. מיד כשהנחש מתחיל לדבר, נעלם שם הוויה עד לגמר הניסיון.

"...ויאמר (הנחש) אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן".

(בראשית ג, א)

מיד עם תום האכילה מפרי העץ האסור, קרה משהו.

"ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירמם הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת". (שם, פסוק ז)

מיד חזר שם ה' להופיע בצמוד לשם אלוקים.

"וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום". (שם, פסוק ח)

■ שם אלוקים ושם הווייה

נשוב ונציג את משמעות שם אלוקים מול שם הווייה, כפי שביארנו בפרשת נח, על הנושא: שני רבדים בשם ה'.

הפרק הראשון בבראשית עוסק בבריאת העולם ובו מופיע שם אלוקים בלבד. למן הפסוק הראשון: "בראשית ברא אלוקים...", ועד הפסוק האחרון: "...אשר ברא אלוקים לעשות".

הקומה הזאת מכילה את היסודות הבאים:

א. מערכת חוקי טבע שברא ה'.

ב. השגחה כללית שוויונית.

ג. הכתבה אלוקית (ללא בחירה חופשית).

הפרק השני חוזר על בריאת העולם, אולם כאן מודגש צירוף חדש של שם "הווייה אלוקים". הנה הפסוק הפותח:

"אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם, בְּיוֹם עָשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם".

(בראשית ב, ד)

הפרשה מסיימת גם בשם הווייה אלוקים.

"וַיִּשְׁלַחְהוּ ה' אֱלֹהִים מִגֶּן עֵדֶן לְעַבְדָּ אֶת הָאָדָמָה...".

(בראשית ג, כג)

בפרשה השנייה הזאת, מופיע לראשונה ציווי אלוקי על האדם.

"וַיֹּצִו ה' אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכָּל עֵץ הַגֶּן אָכַל תֹּאכְלוּ".

(בראשית ב, טז)

הקומה השנייה הזו, מכילה יסודות הפוכים ליסודות שנזכרו בששת ימי בראשית.

א. מערכת חוקי צדק ומוסר האלוקיים.

ב. השגחה פרטית (לא שוויונית).

ג. בחירה חופשית.

עלינו לדעת, כי כפי ששם אלוקים מסמל חוקי טבע מוחלטים שאי אפשר להתנגד להם, כך הופעת דבר ה' ונוכחותו בגלוי, עשויה להכתיב ציות לחוקי הצדק והמוסר האלוקיים ללא יכולת התנגדות. משום כך, כדי שכוחות בחירה שווים יפעלו על אדם הראשון, על ה' לצייד את האדם במצווה, שתשמש משקל נגד למשיכה

לתאוה חומרית, וכמו כן להסתיר את נוכחותו. זו הסיבה להיעלמות שם הווייה מיד עם פתיחת דברי הפיתוי של הנחש. נמשיך ונבחן את הניסיון הגדול שנערך על הר סיני.

הניסיון במעמד הר סיני

במעמד קבלת התורה, היה הר סיני אפוף עשן ואש. ברקע נשמעו קולות וברקים וקול שופר חזק מאוד, שהחריד את כל העם שנכח למרגלות ההר. בכל הפרשה כולה נזכר שם הווייה בזה אחר זה, חוץ מן הפסוק הפותח את עשרת הדברות.

”וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאֹמֶר. אֲנֹכִי...”

(שמות כ, א)

השם הפותח הוא שם אלוקים. בהמשך עשרת הדברות מודגש שם הווייה, פעם אחר פעם. מיד עם תום עשרת הדברות, פונה העם אל משה רבנו ומבקש:

”וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה, דַּבֵּר אֵתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן נָמוּת!”

(פסוק טז)

כלומר, מן הפסוק הפותח ומן הפסוק המסיים אנו למדים, כי המדבר הוא שם אלוקים. על פניו נראה, כי עשרת הדיברות סגורים בחבילה אחת, שעליה חתום שם אלוקים פנים ואחור. מה משיב להם משה?

”וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם, אֵל תִּירְאוּ, כִּי לִבְעֵבוֹר נַסוּת אֶתְכֶם בָּא אֱלֹהִים...”

(פסוק יז)

”וַיַּעֲמֵד הָעָם מֵרָחֵק, וּמֹשֶׁה נָגַשׁ אֶל הָעֶרְפֶּל אֲשֶׁר שָׁם אֱלֹהִים.”

(פסוק יח)

אמור מעתה, חוויית הקולות והברקים, האש והענן, הם הסגנון שבו דיבר אליהם ה'. הסגנון הזה הוא שם אלוקים. משה עומד ומסביר לעם שזה היה ניסיון לאמוד את דרגתם הרוחנית. במילים אחרות, ביקש הקב"ה להרים מעלה מעלה, את דרגתם הרוחנית של בני ישראל, באמצעות הפעלת לחצי כוחות טבע אימתניים, כבדים ביותר. ככל שבני ישראל מצליחים לעמוד בלחצים בלי פחד, כך ההתגלות האלוקית היא ברמה גבוהה יותר. זה נמשך ונמשך עד שהעם התחנן - די! איננו

מסוגלים יותר. הדרגה שבה נעצרו, זו הרמה הרוחנית שקבעו לעצמם. התחושה שהנה הם נעזבים על ידי ה' ועומדים למות תוך כדי המבחן, באה לידי ביטוי בתורה, בהגשת שם אלוקים במקום שם הווייה. כלומר, תחת השגחת חוקי הטבע בלבד. רק כעת, לאחר גמר המבחן, חוזר שם ה' להופיע:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל..."

עלינו לדעת, כי הניסיון הוא שלב הכרחי בחיים ולא ניתן להתנגד לו. הניסיון נכפה על האדם ועליו לעמוד בו. עליו להצליח בו, ועליו לגלות גבורה ואמונה בשעה הקשה. כל מעבר מדרגה לדרגה מחייב מבחן, שהוא הניסיון. המבחן נועד לתת לאדם כלים כדי לבחון את סף עמידותו ללא עזרה שמיימית גלויה, כדי לאפשר לו לעלות בדרגה.

■ ברית יצחק

לאור האמור עד כה, הניסיון הוא נדבך חיוני לעלייה בקודש. משום כך הפסוק הבא מפתיע ביותר:

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבֹל שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ יִלְדָת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק וְהִקְמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לְזָרְעוֹ אַחֲרָיו"

(בראשית יז, ט)

להקים ברית, פירושו לכרות ברית. כדי להגיע לדרגת כריתת ברית עם ה', צריך לעמול קשה מאוד ולהגיע לדרגות גבוהות ביותר של מוסר וצדק. איך זה ייתכן שה' יכרות ברית עם יצחק, בעוד שעדיין לא נולד ולא בא לעולם ולא הוכיח שהוא ראוי לדרגה הגבוהה הזאת?

זה מלמדנו, שיש מערכות גבוהות שבהם אין בחירה חופשית, אלא קביעה אלוקית מוחלטת. הפסוק הזה כולו הוא אמירה החלטית וחד משמעית. א – שרה תלד בן. ב – שמו יהיה יצחק. ג – ה' יכרות אתו ברית ולזרעו אחריו עד עולם. גם שמו של הילד לא נתון לבחירה, אלא הוא מוכתב מלמעלה.

כל זה רמוז בשתי מילות הפתיחה: "ויאמר אלוקים". ברית יצחק, היא קביעה אלוקית שלא ניתן להתנגד לה ולא לנגוע בה.

כיצד מתחילה כל פרשיית הברית עצמה? היא פותחת בשם אלוקים!

"וַיִּפֹּל אֲבָרָם עַל פְּנָיו וַיְדַבֵּר אֵתוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר..."

(בראשית יז)

זה מסביר את העובדה, שהמצווה היחידה שבה אין בחירה חופשית, היא מצוות ברית המילה, הנזכרת כאן. במצווה הזאת לא שואלים את פי התינוק, אלא מלין אותו ללא הסכמתו. זו היא אותה קביעה אלוקית על עם ישראל, שהוא קדוש מבטן. אין יכולת לשום יהודי לשנות את הזהות היהודית של עצמו. הוא חתום בה באות ברית משעת לידתו.

על אף כל זאת, הפסוק הפותח את ההקדמה לברית הוא זה:

"וַיֵּרָא יְהוָה אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֶל-שְׂדֵי הַתְּהֵלֶךְ לְפָנַי וְהָיָה תָמִים.
וְאַתָּנָה בְרִיתִי בֵינִי וּבֵינְךָ וְאַרְבֶּה אֹתְךָ בְּמָאֵד מְאֹד. וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל פָּנָיו..."

(בראשית יז, א)

כלומר, ה' פונה לאברם בשמו, שם הוויה, ומציע לו כריתת ברית. יש כאן בחירה חופשית. אברם מסכים ונופל על פניו. מכאן ואילך משתנה התמונה לגמרי, אברם נכנס למסגרת שכלליה מוכתבים מלמעלה.

מיד אחרי שאברהם נופל על פניו, מוזכר אך ורק שם אלקים עד סוף הנבואה.

הפסוק האחרון מראה בבירור שאכן שם אלקים מוזכר במכוון, שנאמר:

"וַיִּכַּל לְדַבֵּר אֶתֹו וַיַּעַל אֶל־הַיָּם מֵעַל אַבְרָהָם".

(פסוק כב)

רק לאחר סיום כל החזיון הזה ולאחר שאברהם נימול עם אנשי ביתו, חוזר ה' ומדבר אל אברהם בשמו.

"וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלָיו מִמְרָא וְהוּא יָשָׁב פֶּתַח הָאֵהָל כַּחַם הַיּוֹם".

(בראשית יח, א)

נשוב פעם נוספת אל חזיון הברית. אברהם מנסה לומר כמה מילים.

"וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים לוֹ יִשְׁמְעָאֵל יְחִיָּה לְפָנֶיךָ".

מיד הוא נתקל בתגובה אלוקית חדה, מהירה והחלטית.

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבַל שָׂרָה אֲשֶׁרְךָ יִלְדֶת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק. וְהִקְמֹתִי

(בראשית יז, יח-יט)

אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לְזָרְעוֹ אַחֲרָיו".

כלומר, אברהם מנסה לומר משהו על ישמעאל והקב"ה מגיב מיידית ואומר: הדברים האלה הם קבועים ומוכתבים ואינם נתונים לבחירתך. אני בחרתי ביצחק בנך עוד לפני שהוא נולד ואתו אכרות את בריתי ולא עם ישמעאל. מכאן ואילך אין ה' ממתין לתשובתו של אברהם, אלא:

”וַיְכַל לְדַבֵּר אֶת־וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם.”

נשווה זאת לויכוח הארוך שהיה בין הקב"ה לבין אברהם לפני השמדת סדום ועמורה. שם נזכר שם ה' ולא שם אלוקים, ושם נתן ה' לאברהם את כל הזמן לשאול את כל השאלות, ורק כאשר נגמרו הטענות של אברהם, אז נפרדו. כעת נוכל להבין הכול.

כיוון שלידתו של יצחק אבינו והברית אתו היא מוכרחת ולא נתונה לבחירתו, יש לוודא כי המצע עליו יוגש, יהיה מקודש. משום כך, היה על אברהם להיות מהול קודם לכן, ואות ה"א משמו של הקב"ה תצטרף לשמו ולשם אשתו שרה. מכאן שכל הפרשה הזאת מונחתת על אברהם ואינה נתונה לבחירתו. על כן הפרשה כולה היא בשם אלוקים. הנה הוכחה נוספת בפרשת וירא.

(בראשית כא, א)

”וה' פקד את שרה כאשר אמר...”

מיד אחר כך התורה עוברת לשם אלוקים:

”וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לְזִקְנָיו לְמוֹעֵד אֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהִים.”

ובהמשך נאמר:

”וַיִּמַּל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנֶת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים.”

כך בסגנון הזה, ממשיכה כל הפרשה הזאת כולל גירושם של הגר וישמעאל. נשים לב שכל פרשת גירושו של ישמעאל הייתה נגד רצונו של אברהם ולא בבחירתו:

”וַיִּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בְּנוֹ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵל אַבְרָהָם... כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלַיךְ שָׂרָה שְׂמַע בְּקוֹלָהּ כִּי בִיצְחָק יִקְרָא לָךְ זֶרַע.”

(פסוק יא, יב)

שוב מוכח כי בחירתו של יצחק היא מוחלטת וסופית ומוכתבת מלמעלה ואי אפשר להתנגד אליה.

רק בסוף הקטע הזה חוזר שם הווייה:

”וַיִּטַּע אֶשֶׁל בְּבֵאֵר שְׁבַע וַיִּקְרָא שְׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עֹלָם.”

(פסוק לג)

נסיים ברמז שרמז יצחק בברכתו לבנו:

”וַיִּתֵּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵי הָאָרֶץ...” (בראשית כז, כח)

מכוח הוראה עליונה מוכתבת מלמעלה, אני מברך אותך שרק אתה תקבל את הברכה ולא מישהו אחר.

